

Covid-19 and its Effects on Work Life

Çalışma Hayatına Etkisi Açısından Covid-19 Salgını

Prof. Dr. Nükhet Hotar (Dokuz Eylül University, Turkey)

Abstract

Covid-19 which emerged in Wuhan province of China, evolved into a global pandemic within a short time has had social and economic effects besides its influence on public health. Research has shown that during the pandemic, besides health sector, manufacturing, tourism and education sectors have been affected adversely. In addition to its sectoral repercussions, the changes it has caused on working life should also be taken into consideration. In parallel with the practices in many other countries, our country has taken measures in order to slow down the spread of the virus and the to minimize the number of employees in the same working place such as distance working and rotated working in public and private sectors and etc. Due to physical isolation requirements during the pandemic period, individuals have got to know new practices and concepts such as virtual shopping, distance education and have tried to adapt themselves to them. Individuals who actively take part in working life have also been encountered with concepts such as distance working and rotated working. All foundation and enterprises have strived for taking the measures of hygiene stipulated by the public authority while trying to ensure the adaptation process takes place with efficiency and without loss of workforce. In both public and private sectors, online meetings, conferences and activities etc. and non-spatial life style and working system have become a part of individuals' lives. This study is aimed at coming up with a future projection by handling the effects of COVID-19 pandemic has caused on working life.

1 Giriş

Modern dünyanın kaderi, insanlığın sebep olduğu savaş ve felaketler kadar teknolojik buluşlar, yenilikçi yaklaşımlar ve ölümcül salgınların ortaya çıkmasına da bağlanmıştır. Mesafelerin ortadan kalktığı ve uluslararası ilişkilerin küreselleşme kavramı ile şekillendiği günümüz toplumlarında; son derece basit gözükse de sonuçları itibariyle insan hayatını doğrudan tehdit eden salgın hastalıklar ve doğal afetler, sosyal ve iktisadi hayatın dinamiklerini etkilemeye başlamıştır. Bu gerçeklik, devletleri ve kamu iradesini çözüm odaklı arayışlara iterken; birey ve toplum hayatının hemen her alanında bir takım düzenlemeleri zorunlu kılmıştır.

Çin'in Wuhan kentinde 2019 yılında başladığı değerlendirilen ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi olarak tanımlanan COVID-19 da bu bağlamda beraberinde getirdiği olumsuzluklarıyla birlikte yeni normalin alt eşliğini oluşturmuştur. Ülkelerin sosyal güvenlik sistemini, çalışma hayatını, ithalat ve ihracata dayalı global ekonomilerini derinden sarsan bu virüs, çalışma hayatına ilişkin zorunlu düzenlemelerin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

İnsanlık, tarihsel süreç içinde birçok salgınla mücadele etmiş; geleceğe ilişkin planlarını yeniden yapmak zorunda kalmıştır. Ortaçağ'da veba salgınlarıyla ortaya çıkan ağır tablo, sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan Avrupa'yı etkilemiş; dönemin hiyerarşik yapısı içinde sınıfsal farklılıkların önemsizleşmesi ve enfeksiyonun sadece doğaüstü bir lanetten ibaret olmadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum bir anlamda mutlakiyetçi anlayışın güç kaybetmesine de sebep olmuştur. Günümüzde ise çevre ve iklim değişikliği gibi insan hayatını doğrudan ilgilendiren konular, afet ve salgınlarla birlikte medeniyetleri tehdit eder hale gelmiştir. Covid-19 salgını ise bilinenlerin de ötesine geçerek modern tıp uygulamaları ile pratiklerinin getirdiği çözümlerine rağmen coğrafi sınırları hızlı şekilde aşmış ve dünyayı derinden sarsan bir gerçeğe dönüşmüştür.

Sosyal politikalar açısından bakıldığında ise pandemi ile birlikte sosyal güvenlik çatısı altında tanımlanan birçok hizmet ve faaliyet üzerinde ciddi bir yük oluşmuş; hasta ve hasta yakınlarına yönelik kamu hizmetleri kimi ülkelerde yetersiz kalmıştır. Çalışma hayatıyla yakından ilgili olan bu durum, toplumsal ihtiyaç ve sorunlara çözüm bulunması noktasında tıkanmaların yaşanmasını sebep olmuştur. Pandemiye bağlı zorunlu nedenlerle iş gücü piyasasında yaşanan daralma, özellikle özel sektörde ücretli çalışanların maaş kaygısını tetiklemiş; yatırımcıları endişelendirmiş; demografik olarak dezavantajlı grupta bulunanları çaresizliğe itmiştir. Birçok ülkede yaşanan bu tablo, günümüz medeniyetinin ihya ettiği sosyal ilişkiler ve işbirlikleri alanındaki çözülmenin aslında doğal faktörlerle çok hızlı olabileceğini göstermiştir. Bunun yanı sıra çalışma hayatında işsizliğin bertaraf edilmesi, emek sermaye ilişkisinin hakkaniyetli şekilde kurgulanması, emekli-çalışan arasındaki sosyal dengenin güçlendirilmesi, beklenti olmaktan çıkarak ivedi bir hedefe dönüşmüştür.

Salgının kendini göstermeye başladığı günden itibaren Türkiye, devletin aldığı tedbirler ve toplumsal dayanışmaya dayalı yapısı itibariyle sorunları çözme mücadelesini kararlılıkla sürdürmüştür. Sosyal politikalar konusunda son yıllarda birçok önemli aşamayı başarıyla geçen Türkiye'nin afetler karşısında risk ve tehditlere karşı hazırlıklı olması; özellikle sağlık hizmetleri konusundaki uluslararası nitelikteki altyapısı, sürecin kontrollü geçmesini sağlamıştır. Burada, sosyal adalet mekanizmasının geliştirilmesine yönelik fikir ve eylemlerin Türkiye'nin geleceğinde barış ve huzur ikliminin tesis edilmesi amacı güttüğünü söylemek mümkündür.

Dolayısıyla bu yaklaşımın salgının getirdiği zorunlulukları, zihinsel noktada bir ölçüde bertaraf ettiği değerlendirilmesinde bulunulabilir.

2 Covid-19 Salgını ve Türkiye

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca'nın Türkiye'de ilk Covid-19 vakasının 10 Mart 2020 tarihinde yurtdışından dönen bir vatandaşta görüldüğünü açıklamasıyla birlikte², salgın kavramı resmi olarak telaffuz edilmiştir. Bu açıklamadan sonra, 12 Mart 2020'de, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında toplanan Cumhurbaşkanlığı Kabinesi ve devletin üst düzey bürokratları, durum değerlendirmesi yaparak; Türkiye'nin salgınla mücadeledeki ilk adımlarını kararlaştırmıştır. Bu toplantı, kamu iradesinin konuya yönelik refleksinin ne kadar hızlı olduğunu ortaya çıkarması açısından önem taşımaktadır. Düzenlenen bu toplantının ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın talimatıyla bir takım önlemlerin alındığını vurgulayan Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın, temel ve yükseköğretime bir süre ara verildiğini; spor müsabakalarının seyircisiz oynanacağını; kamu görevlilerinin yurtdışına izinle çıkabileceğini açıklamıştır. ³ Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı da ülke çapında temel eğitim düzeyinde faaliyet gösteren kurumların bir haftalığına kapatıldığını; eğitim faaliyetlerinin uzaktan eğitim yoluyla devam edileceğini belirtmiştir.

Salgınla mücadele dönemini başlatan bu kararlar, aslında devletin virüs ile teması engelleyecek ve bulaş riskini azaltacak ivedi önlemleri, öncelikle çocuk ve gençler için aldığı net göstergesi olmuştur. Zihinsel ve bedensel olarak gelişim çağındaki olan ve toplumun geleceğini inşa edecek bireylerin korunmaya alınması, devlet erkinin ana gayesini göstermesi açısından son derece anlamlıdır. Birey ve toplum sağlığına ilişkin beklenti, ilk etapta iktisadi hayata yönelik taleplerin önüne geçmiştir.

Sağlık Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Koronavirüs Bilim Kurulu'nun (KBK) salgının yayılmasının önlenmesine ilişkin tavsiyesi doğrultusunda; Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın talimatıyla Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, 13 Mart 2020 tarihli bir yazı yayınlarak idari izine tabi olan kamu çalışanlarına ilişkin bir düzenleme getirmiştir. Sürecin ivedi şekilde kontrol altına alınmasını içeren bu yazı ile öncelikle yurtdışında bulunan kamu görevlilerinin yurda dönüş itibarıyla 14 gün boyunca evde tecrit oldukları; sürenin mesai günlerine tekabül eden kısımlarında idari izinli sayılmaları kararlaştırılmıştır. Hemen akabinde ise hamilelerin, yasal süt izni kullananların, engelli çalışanların, yönetici pozisyonlarındakiler hariç 60 yaş ve üzerinde olanlar ile Sağlık Bakanlığı'nın belirlediği dezavantajlı grupların 16 Mart 2020 tarihinden itibaren on iki gün idari izinli sayılmaları kararlaştırılmıştır.

Yine asgari seviyede personel bulundurulması kaydıyla kamu kurum ve kuruluşlarının başta okul öncesi ve ilköğretimde çocuğu bulunan kadın çalışanların yıllık izin taleplerinin karşılanması, yıllık izin hakkı bulunmayanlar için mazeret izinlerinin kullandırılması Cumhurbaşkanlığı tarafından uygun görülmüştür. Buradaki karar, virüs karşısında hassas, kritik ya da özel durumu bulunan personelin izinli sayılmasına yönelik çıkartılmış olsa da; risklerin bulaş yoluyla kamu kurumlarına yayılmasının önlenmesi ve risk grubunda bulunanların can güvenliğinin temin edilmesi de hedeflenmiştir.

Bu noktada; kadın çalışanlara kolaylık sağlanması, yukarıda özetle bahsedilen önceliğin tamamlanması ve anne-çocuk bağının kopmasını engellemeye yönelik olduğu aşikârdır. Dolayısıyla devletin küçük çocuğu olan çalışan annelerden beklentisini, sorumlu olduğu iş ve işlemlerden ziyade salgın süresince ebeveynlik vazifesini kaygı duymadan yerine getirmesine yönelik olduğu şekliyle değerlendirilebilir. Benzer şekilde; engelli ve ileri yaş grubundaki vatandaşların bu bağlamda korumaya alınması; üretim ve hizmet esaslı bir talebin kamusal öncelik olmadığı yönünde düşünülebilir.

Hastalığın yayılımını önlemek amacıyla KBK'nın tavsiyesi doğrultusunda ulusal ve uluslararası organizasyonların; her türlü bilimsel, kültürel, sanatsal ve benzeri toplantıların bir süre ertelendiğine ilişkin Cumhurbaşkanlığı Genelgesinin (2020/3) Resmi Gazete'nin 20 Mart 2020 tarih ve 31074 sayısında yayınlanması ile yeni bir süreç başlatılmıştır. Aynı gün Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan kararda;

“Sağlık kurumlarına müracaat eden hastaların, COVID-19 tanısı kesinleşinceye kadar Sağlık Bakanlığı hastaneleri, Devlet ve Vakıf Üniversitesi hastaneleri ile tüm özel sağlık kuruluşlarının kabul ve tedavi süreçlerinin yapılması zorunludur. Bünyesinde Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji, Göğüs hastalıkları, İç Hastalıkları uzmanı hekimlerden en az ikisinin bulunduğu ve 3. seviye erişkin yoğun bakım yatağı bulunan hastaneler Pandemi Hastanesi olarak” kabul edildiği açıklanmıştır.

Bakanlığın bu tedbiri hayata geçirmesindeki amaç, hasta ve hasta yakınlarının mağdur olmasının engellenmesi; sağlık kuruluşlarındaki yoğunluk ile sağlık personelinin üzerindeki yükün azaltılması olmuştur. Kamu ve vakıf üniversitelerine bağlı hastanelerin de bu sürece dahil edilmesi, olası vaka artış hızına bağlı olarak sağlıkta seferberlik hali olarak düşünülebilir.

3 Kamuya Özel Düzenlemeler

Resmi Gazete’de 22 Mart 2020 tarihi ve 31076 (Mükerrer) sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi’nin (2020/4) yayınlanmasıyla birlikte ise kamu çalışma hayatında bir takım düzenlemelere gidilmiştir. COVID-19 Kapsamında Kamu Çalışanlarına Yönelik İlave Tedbirler⁵ konulu genelge uyarınca; “...salgınla mücadeleyi ve salgının etkilerinin azaltılmasına yönelik faaliyetleri zafiyete uğratmayacak ve kamu hizmetlerini aksatmayacak şekilde, ihtiyacı karşılayacak kadar asgari sayıda personelin bulundurulması şartıyla çalıştırılma biçimine bakılmaksızın kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara uzaktan çalışma, dönüşümlü çalışma gibi esnek çalışma yöntemleri uygulanabilir” hükmü getirilmiştir.

Genelge uyarınca “dönüşümlü çalışanlar fiilen göreve gelmedikleri süre zarfında idari izin sayılır. Bu genelge kapsamında esnek çalışma yöntemlerinden faydalanan çalışanlar ile idari izinli sayılanlar bu sürede istihdamlarına esas görevlerini fiilen yerine getirmiş sayılırlar. Uzaktan veya dönüşümlü çalışanlar ile görev yerinde çalışanlar hizmetin yürütülmesi sorumluluğu açısından eşittir. Uzaktan veya dönüşümlü çalışanlar ile idari izinli sayılanların mali ve sosyal hak ve yardımları ile diğer özlük hakları saklıdır” denilmiştir.

Türk kamu yönetiminde süreklilik, esasa itibardır. Buradaki amaç, vatandaşın kamu hizmetlerinden istifadesinin aksatılmadan sürdürülmesinin sağlanması; bu şekliyle ortaya çıkacak olumsuz tablonun önlenmesidir. Salgının boyutu dikkate alındığında; ulusal düzeyde bir hareket planının oluşturulması ve ilk etapta çalışma hayatına ilişkin düzenlemelere gidilmesi, son derece stratejik bir yaklaşımdır.

Kamu kurum ve kuruluşlarında 2020 yılının ilk çeyreğinde- yani salgının başladığı dönem itibariyle- kadrolu personel, sözleşmeli personel, sürekli işçi ve geçici işçi statüsünde toplam 4 milyon 6996 bin kişinin istihdam edildiği düşünüldüğünde alınan ilk kararın ne kadar hayati önem taşıdığı da ortaya çıkmaktadır.

Bu genelgenin salgınla mücadele olgusunun dışında çalışma hayatına ilişkin getirdiği temelde üç husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yöntem bazında bir takım değişiklik ve düzenlemelerdir. Kamudaki iş ve işlemlerin aksamadan sürdürülmesi, Türk devlet bürokrasisinde çalışma saatleri ve çalışma yeri ile ilgili kesin ve kati kurallara tabi olmasını gerektirmektedir. Ancak salgının başlaması ve ortaya çıkan olağanüstü şartlar, burada bir takım kuralların esnetilmesini zorunlu kılmıştır. Burada; uzaktan, dönüşümlü ya da esnek çalışma olarak adlandırılan metodlar ön plana çıkmıştır.

Kamu otoritesinin buradaki gayesi, bürokrasiye dayalı yapının çalışma prensiplerine uygun olarak; sürecin sağlıklı işleyebileceği bir formül bulmak olmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken diğer bir husus, salgın boyunca sadece işin yapılması değil; aynı zamanda personelin korunmasına yönelik sürecin şekillendirilmesidir. Bu salgın, Türk kamu yönetiminde bazı değişiklikleri; çalışma usul ve esasları bağlamında yeni yaklaşımların oluşabileceği öngörüsünü gündeme getirmiştir. Burada ortaya çıkan olgu, teknolojik altyapının dahil olduğu süreçlerin çalışma hayatına ilişkin düzenlemelerde kendini göstermesidir ki; ‘yerinde bulunma zorunluluğu’ ilk defa kamu sektöründe fiziki mekanın kısmen ortadan kalkabileceğine işaret etmektedir. Bu yaklaşım, ilgili idarenin pratik veya mecburi uygulamalarının ötesinde kamu çalışma hayatına yeni bir perspektif getireceğinin işareti olarak yorumlanabilir.

Genelgenin getirdiği diğer bir nokta ise çalışanların bir takım kaygıları önlemeye yönelik olmuştur. Buradaki amaç, çalışanın moral ve motivasyonunun bozmadan çalışmalarını uzaktan da olsa yürütmesi ve bu süre zarfında idari izinli sayılmasıdır. Yine, kamuda idari izine ilişkin gerekçeler açık ve net şekilde tarif edilmiş olup; bugüne kadar salgınla ilgili doğrudan ve bu ölçüde bir kapsamı içermemiştir. Genelge, uygulamaya ilişkin aşamaları merkezi ve taşra teşkilatının ilgili yapılarına bırakmış olsa da; idari izin konusunda herhangi bir esnekliğe izin verilmediği görülmüştür. Bu durum, Anayasa’da ve ilgili mevzuatta güvence altına alınan mali ve sosyal haklar açısından da büyük önem taşımaktadır.

Son olarak bu genelge, uzaktan çalışma yöntemi ile görev yerinde çalışanlar arasında hizmetin yürütülmesi noktasında sorumluluğu eşit olarak vermiştir.

Kamu sektörünün bu kadar hızlı bir biçimde kararlar alması, özellikle uzaktan çalışma gibi daha önceden denenmemiş yöntemlere başvurması ve bunu başarılı bir biçimde yürütülebilmiş olması, özel sektöre de örnek olmuş, özel sektörün, özellikle beyaz yakalı olarak tabir edilen çalışma kolunun da hızla bu önlemleri almasına katkı sağlamıştır.

Kamu sektörünün dışında; özel sektör de alınan önlem ve tedbirlere uygun olarak işletmeleri ve işyerlerinde de bir takım düzenlemelere gitmiştir. Cumhurbaşkanlığı’nın talimatlarına uygun olarak Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın aldığı kararlar, salgının çalışma hayatında olası etkilerini azaltmayı hedeflemiştir. Burada Kısa Çalışma Ödeneğinin süresinin uzatılmasından İş Kanunu’na eklenen geçici maddeyle her türlü iş veya hizmet sözleşmesinin 3 ay süreyle feshedilemeyeceği kuralının getirilmesi, özellikle çalışanlar açısından bir koruma kalkını oluşturmuştur.

Sokağa çıkma yasağı ile birlikte, ülke genelinde, bölgesel ve belli lokasyonlarda sosyal izolasyon kurallarının başlatılması, özellikle küçük işletmeler, KOBİ statüsünde bulunan firmalar, esnaf ve zanaatkarlar üzerinde ödeme ve borç baskısını gündeme getirmiştir. Hizmet ve perakende sektörünü doğrudan etkileyen bu durum karşısında devletin aldığı kararlar, öncelikle işletmelerin mevcut durumlarını korumaya yönelik olmasını hedeflemiştir.

Böylece firmaların vergi borçlarının ertelemeye başladığı bir süreç yaşanmış; covid-19 salgını nedeniyle zarar gören esnaf sanatkârlara düşük faizli borç kullandırılması piyasanın pozitif anlamda regüle edilmesini sağlamıştır.

Kısıtlamalar ve sokağa çıkma yasağının başlamasıyla birlikte; özel sektörde üretimin yavaşlamaması adına dönüşümlü çalışma uygulamasına geçilmiş; fabrikaların kapasiteleri revize edilmiştir. Zaruri şartlara ve daralan piyasalara rağmen, döviz kuruna yönelik talep kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. İleri yaş grubunda yer alan çalışanlar; emekli halde olup çalışmak zorunda kalanlar için sokağa çıkma yasağı, sosyal hizmetler bağlamında diğer bir konu başlığını teşkil etmiştir. Devletin buradaki formülü ise yerel yönetimler aracılığıyla doğrudan vatandaşa yönelik destekleyici çalışmalar olmuştur.

Türkiye genelinde vaka sayılarındaki azalışa bağlı olarak 4 Mayıs 2020'de7 bir açıklama yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın normalleşme sürecine kademeli olarak geçileceğini vurgulaması, salgınla mücadelenin kontrollü şekilde devam edeceğinin göstergesi olmuştur. Nitekim, hazırlanan planın ardından 1 Haziran 2020 itibariyle 'Yeni Normal' olarak adlandırılan döneme geçilmiş; şehir giriş çıkışlarına koyulan kısıtlamalar kaldırılmış; sosyal izolasyon uygulamasına son verilmiş; kapalı olan esnaf ve AVM'lerin belli şartlar dâhilinde açılmasına izin verilmiştir.

'Yeni normalin' çalışma hayatına getirdiği bir diğer konu ise, Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan Hayat Eve Sığar (HES) uygulaması olmuştur. Kamu binaları başta olmak üzere toplu kullanım alanlarında HES kodu zorunluluğu getiren bu uygulama, salgının yayılmasını engellemek ve bulaş riskini düşürmek olmuştur. Yine 'maske, mesafe ve hijyen' konusunda kamuoyu algısının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmüştür.

4 Salgının Çalışma Hayatına Etkisi

Covid-19 salgınının ortaya çıkardığı riskler, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Çin Halk Cumhuriyeti, Almanya ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri gibi küreselleşmiş ekonomiler için de çıkış yolu bulunması gereken bir sağlık tehdidi olmuştur. Burada söz konusu olan sadece ülke ekonomilerinin orta ve uzun vadeli yatırım planların bozulmasının değil; salgının toplumsal çıkmazlara veya kaosa sürükleyecek sonuçların engellenmesidir. Burada iş gücü piyasalarındaki dengenin gözetilmesi; teşvik ve desteklerin sürdürülerek uzlaşa ortamının sağlanması; sağlık hizmetlerinden eşit ve adil şekilde yararlanması ön plana çıkmaktadır.

ABD'de 2008-2009 yılında kendini gösteren Mortgage krizi, o dönemde küresel bir felakete dönüşerek piyasaların resesyona girme tehlikesine sebebiyet verse de, kaynağı itibariyle kontrol edilebilir gerçeğini saklı tutmuştur. Dönemin ABD hükümetinin bankalara yönelik aldığı tedbirler, konut kredisi satışlarında yaşanan sıkıntıyı bir nebze hafifletmiş; Türkiye'nin de dahil olduğu bir çok ülke, bu alanda bir takım düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Covid-19 salgını ise zaten hassas olan uluslararası piyasaların, aynı anda ve birkaç ay içinde dengesini bozmuştur. Dolayısıyla Covid krizini ne Mortgage ne de 1929'daki Büyük Buhran ile kıyaslamak doğru olmayacaktır. Bu salgının gündelik ve basit stratejiler üretilerek üstesinden gelinebilecek bir sorun olarak algılanmamalıdır.

Sonuçta bu salgınla mücadeledeki beklentiler, sadece arz-talep dengesine ya da finans kaynaklarına bağlı bir denge arayışı değildir. Burada; salt üretim kabiliyetinin yüksek olması ve çalışma hayatına ilişkin veriler bir anlam ifade etmeyecektir çünkü salgınla gelen değişkenlerin sayısı oldukça fazladır. Bu nedenle iş gücü piyasası, ihracat ve ithalat dengesi ya da pazar gücü açısından durum, kendi içinde birkaç ülkenin belirleyeceği bir gerçeklik olmaktan çıkmıştır. Bunun temel sebebi ise iktisadi hayata ilişkin bütün gerçekliğin özünde insan hayatıyla bağlantılı olmasıdır.

Sosyal politikaların belirlenmesinde çağdaş devlet için sorumluluk ilkesi, vatandaşının refah ve mutluluğunun temin edilmesiyle başlar. Dolayısıyla sosyal adaletin ve barışın sağlanması, gelir dağılımının dengelenmesi, istihdam kayıplarının engellenmesi ve benzeri kavramlar, salgınla mücadelede yeniden ele alınması gereken konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun; salgın sorunsalını basit ve kısa vadeli çözümlerle geçiştirmek sonuç vermeyecektir. Buradaki temel neden, sektörlerden bağımsız olarak, insan gücü ve bilgisine dayalı iktisadi bütün faaliyetlerin kesintiye uğramasıdır. Endüstri 4.0 ve geleceğinin tartışıldığı günümüz dünyasında, geleneksel yaklaşımların yeni gerçekliğe dönüşümünü sağlamak zaman alacaktır ki; bunun için iyimser ve öngörülebilir süre belki de 10 yıldır.

Covid-19'un teşhis, tanı ve tedavisine yönelik; belki de başka enfeksiyon hastalıklarının önlenmesine ilişkin çözümlerin bulunamayışı, çalışma hayatı için de bir takım bilinmezlikleri gündeme getirmektedir. Dolayısıyla insanın yer aldığı bütün iş ve işlemlerde, sadece ölçek ekonomisinin kurallarına göre süreç işletilemeyecektir. Bu durum, bütün dünya ülkeleri için geçerlidir. Kaldı ki, insandan bağımsız ama teknolojiye bağımlı bütün süreçler de, salgının etkilerine açıktır. Çünkü, nihai ürün ve hizmetin kullanımı, fayda esasına dayanır. Burada faydayı elde etme imkanı bulamayan bir sosyal yapıda, teknolojinin avantajlarından söz edilemez. Örneğin emeklilik sistemini, sanayide devrimlerin olması; nesnelere internetinin kullanılması; kuantum mekaniğine yönelik teknolojileri tasarlanması gibi gelişmeler temel düzeyde desteklemeyecektir.

Dolayısıyla sosyal, kültürel ve iktisadi alanda yaşanan şok etkisini, birey ve toplum hayatını olumlu yönde absorbe edecek bir finans kaynağı olmadığından; sosyal politikalarda ulusal, bölgesel ve yerel formüllerin bulunması gerekecektir.

Türkiye, salgınla mücadele kapsamında iki önemli noktaya dikkat etmiştir. Bunlardan birincisi daha önce özetle anlatılan kararların alınması ve uygulanmasıdır. Buradaki hareket noktası genel itibarıyla birey ve toplum sağlığını korunmasının öncelenmesi olmuştur. İkinci nokta ise ekonominin sürdürülebilir bir eksende kalmasının sağlanmasıdır ki; çalışma hayatına ilişkin bütün düzenlemeler, ulusal düzeyde oluşturulan teşvik ya da telafi mekanizmaları burada kendine yer bulmuştur. Ortada zorlayıcı bir sebep olduğundan devletin en üst düzeyde gösterdiği kararlılık; motivasyon zemininin oluşturulması açısından dikkat çekicidir. Mevzuat değişikliğine gitmenin sorunlara çözüm olamayacağını bilen Türkiye’de, “Yeni Dengeleme-Yeni Normal-Yeni Ekonomi” başlıklı Yeni Ekonomi Paketi’nin açıklanmasının sebebini de bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Yine ekonomide yılın üçüncü çeyreğinden itibaren toparlanma olacağına ve büyüme oranlarının pozitif yöneceğine ilişkin işaretleri, işgücü piyasasının morali yükseltilmesi açısından düşünmek yerinde olacaktır.

Türkiye’nin salgınla mücadelede odak noktasına üretim ve yatırım kavramlarını koymasının; toplumsal uzlaşının hedefine ise birliktelik duygusunu yerleştirmesinin asıl sebepleri de bunlardır. Cumhurbaşkanlığı tarafından başlatılan ‘Biz bize yeteriz Türkiyem’ kampanyası, aslında bu gerçekliğe bir vurgudur.

4.1 Kurum Kültürünün Yeniden İnşası

Küresel Covid-19’un süre gelen bir takım alışkanlıkları, alınan önlemlerle birlikte değişime zorlayacağı ortadadır. Türkiye’de kamuya açık alanlarda, hastanelerde, sağlık kuruluşlarında, temel ve yükseköğretim faaliyetleri gösteren kurumlarda gerekli planlamalar yapılmış; tedbirler hayata geçirilmiştir. Kamu çalışanlarının özlük hakları korunarak, çalışma yöntemleri değiştirilmiştir. Özel sektörde faaliyet gösteren firma ve işletmeler de, ilgili mevzuata uygun önlemleri hayata geçirmiş; başta Oda, Borsa ve Birlikler ile meslek örgütleri bu konuda yönlendirici olmuştur. Virüs bulaş riskini düşürecek bu uygulamalar, çalışma hayatının kontrollü şekilde sürdürülmesine; çalışanların sağlığının korunmasına yöneliktir. Salgının firmalar ve işletmeler üzerinde uzun vadeli etkilerine ilişkin bir öngöründe bulunmak gerekirse; öncelikle kurum kültürünün oluşturulması ve tanımlanmasında bazı değişikliklerin olacağı ortadadır. Bugüne kadar farklı pratiklere ve gerekçelere dayanmış olsa da her kurum, hedef ve beklentileri doğrultusunda yönetsel kabiliyetlerine, maddi imkanlarına ve mevcut çalışanlarının profiline uygun bir kültür geliştirmiştir.

Burada söz konusu olan sadece kendisine bağlı rasyonel gerçeklikler değil; bulunduğu veya iş yaptığı sektörün dinamikleri belirleyici olmuştur. Halbuki bu salgın, iş akış planlamasından üretim metodlarına kadar birçok noktada değişikliği zorunlu kılmaktadır. Mesai saati düzenlemesinden çalışma ortamının salgın şartlarına uygun hale getirilmesine; üretim araçlarından hammadde temini süreçlerine kadar birçok konuda firmalar, yapacakları düzenlemeleri risk faktörünü dikkate alarak gerçekleştirmek zorunda kalacaktır. Elbette, devletin denetim mekanizmalarında değişikliğe gitmesi de doğal bir sonuç olacaktır. Yeni normal olarak adlandırılan bu geçiş döneminin akabinde ise bazı fiziki düzenlemeler kalıcı hale gelecek; kurum kültürünün bileşenleri farklılaşmayla birlikte yeniden tanımlanacaktır. Belirsizliklere ve salgın gibi tehditlere hazırlıklı olan işletmeler, rekabette öne geçecekken, çalışanların da kuruma olan aidiyet duygusunu güçlendirecektir. Kurum kültüründe ve stratejilerin belirlenmesinde bu risklere adapte olma becerisi, başarıyı da beraberinde getirecektir.

4.2 Sosyal Politikalar Özelinde Salgın Gerçeği

Covid-19 salgını, bireysel ve toplumsal duyarlılığı zorunlu kılmaktadır. Devletin aldığı kararların amacına ulaşması, vatandaşların sorumluluk duygusu içinde hareket etmesine; bilinçli davranmasına ve tehlikenin farkına varmasına doğrudan bağlıdır. Kontrollü sosyal hayata geçildiği bir dönemde, uzun vadeli mücadelenin başarılı olması bu konudaki beklentilerin karşılanmasıyla da ilişkilidir. Başta bakanlıklar olmak üzere kamu kurumlarının yürüttüğü bilgilendirme faaliyetleri kadar, sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri ve kamusal sorumluluğu bulunan yapıların da ortak paydada buluşmasını zorunlu kılmaktadır. Sosyal politikaların geliştirilmesinde son yıllarda önemli adımlar atan; sağlık hizmetlerinin ve sosyal adaletin yaygınlaştırılmasında başarılı sonuçlar elde eden Türkiye’de, salgın tehlikesinin bertaraf edilmesi ve ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamalara karşı bir direnişin bulunmaması da bu noktada umut verici bir gelişmedir.

ABD ve İngiltere gibi ülkelerde, salgının başladığı günden bu yana, direş gösteren cemiyetlerin olduğu; sağlık sistemlerinin ciddi şekilde sorgulanmaya başladığı görülmektedir. Öyle ki, İngiltere Başbakanı’nın salgınla ilgili yaptığı ilk açıklamalar aslında konuyla ilgili duyarlılığın henüz yönetsel noktada idrak edilemediğinin göstergesi olmuş; eleştirilerin hedefi sosyal adalet kavramı üzerinde gelişmiştir. Yine gelişmişlik düzeyinin tanımında yer alan milli gelirden elde edilen payın adil şekilde dağıtılmadığına ilişkin tartışmalar, maddi gücü olan ve olmayanların sağlık hizmetinden eşit şekilde yararlanmadığı noktasında bazı ülkeleri ikilemde bıraktığı aşıkardır.

Türkiye’nin, toplumsal yapısı ve kültürü itibarıyla dayanışma ruhunu daha üst başlıkta yaşaması, İtalya ve İspanya gibi ülkelerdeki vahim tabloların oluşmasını engellemiştir. Salgın sürecindeki “Türkiye’nin bu kadar yüksek oranda nüfusa sahip olmasına karşın doğrulanmış vaka oranlarının daha az olmasındaki en büyük faktör, Covid-19 vakası ile temas ederek bulaşmayı en aza indirmek ve hastalığı kontrol altında tutmak için devlet

idaresinin gerekli tedbirleri hızlı ve kararlı bir şekilde alması, aynı zamanda vatandaşlar tarafından da bu tedbirlere büyük oranda uyulmasıdır.”.

4.3 Eğitimde Hibrit Modele Doğru

Türkiye'nin temel eğitim ve yükseköğretim kurumlarındaki faaliyetler genel itibariyle yüz yüze eğitim anlayışına dayalı bir yapıda oluşturulmuştur. Ancak salgınla birlikte bunun değişmesi gerekebileceği; yüz yüze eğitim ile çevrim içi eğitimi barındıran hibrit bir modelin planlanmasının zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Salgının başlamasıyla birlikte Türk eğitim sisteminin öncelikli amacı, sürecin aksamadan sürdürülmesine yönelik olmuştur. Devletin aldığı ilk kararların eğitim kurumlarını bağlaması, genç ve dinamik bir nüfusa sahip Türkiye için önem taşımaktadır. Bu alana yönelik planlamaların ölçme ve değerlendirme gibi temel konular üzerinde olduğu kadar; bu kurumlardaki çalışma hayatını yeniden dizayn etmeye yönelik eylemlerin de gözden geçirilmesi gerektiği düşünülmelidir.

Bu kapsamda önceliğin eğitimcilerin eğitimine verilmesi gerektiği, bunun aynı zamanda öğrencilerin başarısını etkileyeceği unutulmamalıdır. Yine; günümüz iletişim teknolojileri dikkate alındığında, salgınla birlikte bunların doğru kullanımına ilişkin yöneylem araştırmaların yapılması, üniversiteler için akademik bir misyon olmalıdır. Gelişim çağındaki bulunan çocukların ve kariyer yolculuğunun başındaki gençlerin algısı, bu ve benzeri hastalıklar karşısında teknolojinin bilinçli şekilde kullanılmasına yönelik şekillenmelidir. Uzaktan ve yüz yüze eğitim, bir hibrit model olarak, Türkiye'nin uzun vadeli eğitim yatırımlarında belirleyici olması beklenmelidir.

Yine; ekonomik faaliyetlerin devamının sağlanmasında bir takım farklılaşmaların olacağı da ortadadır. Bu durum, sayısal ve işlevsel esnek üretim süreçlerinden ticari faaliyetlere kadar hemen her aşama için düşünülebilir. Buradaki esas konu, mevcut ekosistemin nasıl okunması gerektiğinin bilinmesidir. Bunu çözen girişimciler veya firmalar, salgının getirdiği maddi tehditleri fırsata dönüştürme eğilimi gösterdikleri ölçüde, başarıya ulaşabilecektir. Elektronik satışlarda yaşanan artışı ve buna bağlı olarak lojistik sektörünün refleksini bu bağlamda düşünmek mümkündür.

5 Sonuç

Covid-19 salgını, toplumun en temel ihtiyacının öncelikle sağlık hizmetleri olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra; günümüz ekonomilerinin ne kadar hassas olduğunu; çalışma hayatına ilişkin bilgi ve tecrübelerin güncellenmesi gerektiğini de göstermiştir. Burada söz konusu olan refah ve mutluluğu toplumun her kesimi tarafından paylaşılması; iktisadi kalkınmanın özünü teşkil eden üretim ve iş gücü planlamasının doğru şekilde yapılmasıdır.

Kuruluşunun 100. yıldönümünde dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasında yer alma hedefini adım adım yaklaşan; teknoloji ve nitelikli iş gücü noktasında küresel güç olma öngörüsüne sahip Türkiye, salgınla mücadele konusunda da örnek bir gayret göstermiştir. Buradaki başarının temelinde, devletin son 15 yılda sağlık alanında yaptığı yatırımların ve özel sektöre yönelik teşvik ve destek mekanizmalarının rolü bulunmaktadır. Nitelikli sağlık çalışanlarının yetiştirilmesi, yatak sayısının artırılması, vatandaşın sağlık hizmetlerine hızlı ve ücretsiz şekilde ulaşabilmesi ve bürokrasinin azaltılması gibi faktörler, Türkiye'nin salgınla mücadele konusundaki artılarını teşkil etmiştir. Sosyal izolasyon ve karantina süreçlerinde etkin kararlar alan Türkiye, kriz yönetimi konusundaki beceresini de ortaya koymuştur.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin salgın dönemindeki çalışma hayatına ve istihdama yönelik uygulamalarda hızlı ve doğru kararlar vermesi; bilimsel gerçeklikleri ve toplumsal beklentileri dikkate alması, sürecin kontrollü olarak ilerlemesini sağlamıştır. Bu noktada; Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın aldığı kararların insan odaklı sosyal politikalara ve iktisadi yaklaşımlara önem verdiğinin göstergesi olarak düşünmek mümkündür. Demokratik toplum düzeni içinde hak arayışının koruma altına alındığı; yatırım ve girişimlerin önem kazandığı; işçi-işveren arasında anlamlı bağların kurulduğu bir dönemde, devletin salgının getirdiği olumsuzlukların iş hayatına minimum düzeyde yansımaları adını atması istikrarlı ekonomi hedefiyle uyumludur. Dolayısıyla Türkiye, bu süreçte güvenli bir liman ve başarılı bir ülke olmuştur. Salgının çalışma hayatına getirdiği en önemli sonuç, geleneksel çalışma anlayışın önümüzdeki yıllarda mutlak değişime uğrayacağıdır.

Türkiye'de, pandemi ile birlikte uzaktan, esnek ve dönüşümlü çalışma kavramları literatüre girmiştir. Sosyal izolasyon ve sınırlamalar nedeniyle kitlesel faaliyetlerin görüldüğü eğitim sektörü ile iş dünyasında uzaktan erişime geçme süreci hızlanmış; alışkanlıklar değişmeye başlamıştır. Bu durum, iletişim teknolojilerinin kullanım alanlarını genişlettiği gibi yeni iş kollarının oluşmasına sebep olmuş; bireysel adaptasyon süreci ise demografik özelliklerden bağımsız olarak ilerlemeye başlamıştır. Bu süreçte, kamusal alandaki faaliyetlerde de bir takım yeni düzenlemelere gidilmiştir. Başta merkezi yönetim ve taşra teşkilatları ile üniversiteler burada etkin rol üstlenmiş; toplantıların, konferansların, söyleşilerin mekandan bağımsız olarak düzenlenmesi sağlanmıştır. Özel sektör de buna paralel olarak, işyerlerindeki benzer faaliyetlerini yeni çalışma sistemine uyumlu olacak şekilde tasarlanmaya başlamıştır.

Elbette, teknolojinin kullanım alanının yaygınlaşması, bu alandaki öncü ve inovatif çalışmalara ilham olacağını öngörmek mümkündür. Yine; çalışma hayatında etki alanı artacak dijital teknolojilerin kullanımına yönelik, çalışanların niteliğinin artırılması gerekeceği de aşikardır. Bu bağlamda temel ve yükseköğretim kurumlarındaki eğitim ve öğretim müfredatının geliştirilmesi gerektiği ortadadır. Yine; hayat boyu öğrenme ilkesi, kapsamı itibarıyla genişlemek zorundadır. Özellikle yetişkinlik evresinde, kişinin buna yönelik tutum ve davranışları, kariyer yolculuğunda belirleyici olacaktır. Salgın bu anlamda da sürekli eğitim kavramını sosyal hayatın vazgeçilmez bir unsuru haline dönüştürecek; bireysel yetkinliklerin artırılmasını da tetikleyecektir.

Pandeminin alışkanlıkların hızlı değişimine yönelik baskısı, bazı zorlukları da beraberinde getirmesi olasıdır. Kişinin benliği ve toplumun algısı, uzun süreçlerde şekillenebilen gerçekliklerdir. Bu noktada kamu yönetiminin sosyal ve iktisadi hayatın bileşenlerine yönelik ufuk açıcı yaklaşımları benimseyeceğini söylemek mümkündür. Çalışmada vurgulanan kurum kültürü kavramı, işletmeler, sermaye şirketleri ve küresel firmalar açısından uzaktan çalışma metodu ile içselleştirilecektir. Rekabette teknolojiyi kullanan firmaların elde ettikleri kazanımlar yadsınamaz bir gerçektir. Ancak yaşanan pandemi süreci uzaktan çalışma yöntemlerini başarılı bir şekilde kurum kültürünün içerisine adapte edebilen şirketlerin de bu süreçten kazanım ile çıkmalarına olanak sağlayacaktır. Bunu, olumsuzluklardan ders çıkarmak olarak değil; olumsuzlukları kazanımlara dönüştürmek olarak düşünmek gerekir.

Fiziki izolasyon ortamı, ihtiyaçların giderilmesi noktasında iş akış süreci ya da mekanizmalarını da etkilemiştir. Orta ve uzun vadede bazı iş kollarının yeniden tanımlanacağı; iş ve işlemlerin bir kısmının ortadan kalkabileceği ya da dönüşeceğini de söylemek mümkündür. Burada belirleyici olan sadece kamu otoritesi ve ilgili mevzuatlar olmayacaktır. Beklentinin karşılanması, iç/dış pazarın kendi dinamikleri içinde şekilleneceği için işletmeler bu alanda öncü olacaktır. Normalleşme sürecinde Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan sektörel ve mesleki guruplara yönelik önlemler ise bu kapsamda iş gücü piyasaları tarafından kurum içi işleyiş esaslarına uygun olarak değerlendirilmelidir.

Kamu-özel sektör işbirliğinin önümüzdeki dönemde daha da gelişeceği ortadadır. Bu noktada ulusal ve uluslararası politikaların oluşturulmasında itici güç, eşgüdümlü hareket etmek olacaktır. Dünyanın bütün ülkelerinde ekonominin makro ve mikro ölçekli sorunları bulunmaktadır. Küresel salgın, bu sorunların gün yüzüne çıkmasına; dengelerin sanıldığı gibi kendini medeniyet eksenine koyan ülkelerin tekelinde olamayacağını göstermiştir. Dolayısıyla küresel felaketin insanlığı nereye götürebileceğinin doğru okunması şarttır.

Üretim güç ve kabiliyeti her ne olursa olsun her ülke, bu süreçle birlikte elindeki insan kaynağını iyi değerlendirmek zorundadır. Bu noktada akademi dünyasının bilimsel çalışmaları ve sahip olduğu nitelikler, büyük önem arz edecektir. Çünkü, bireye temel eğitimde nitelik kazandırmak sosyal hayatın; mesleki donanımı kazandırmak ise üniversitelerin meselesidir. Bu yüzden çalışma hayatına yönelik bütün girişimler, yükseköğretim kurumlarının dahil olduğu mekanizmalar tarafından yönlendirilmelidir. Oyunun kurallarının oyuncuya göre değiştiği çağ, salgınla birlikte sona erecektir. Yeni dönem, doğaya dönüş ve uyum sürecidir.

Kaynakça

- HOTAR, Nükhet; OMAV, Rabia Ece; BAYRAK, Serdar; KURUÜZÜM, Ziya ve ÜNAL, Belgin, "Pandeminin Toplumsal Yansımaları" İzmir İktisat Dergisi, C.35, S.2, ss.211-220 Türkiye, 2020

Resmi Yayın

- "COVID-19 Kapsamında Kamu Çalışanlarına Yönelik İlave Tedbirler", 22 Mart 2020, Resmi Gazete, Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200322M1.pdf> Erişim Tarihi:15.10.2020
- "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Normal hayata dönüşü kademe kademe başlatacağız", 04 Mayıs 2020, Anadolu Ajansı, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-normal-hayata-donusu-kademe-kademe-baslatacagiz/1828617> Erişim Tarihi:20.10.2020
- "İbrahim Kalın 'koronavirüs' toplantısında alınan tedbirleri açıkladı", Anadolu Ajansı, 12 Mart 2020, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/ibrahim-kalin-koronavirus-toplantisinda-alinan-tedbirleri-acikladi/1763918> Erişim Tarihi:13.10.2020
- "Kamu sektörü istihdamına ilişkin veriler", 10 Ağustos 2020, TÜİK, Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/tr/main-category-sub-categories-sub-components2/#> Erişim Tarihi:17.10.2020
- "Pandemi Hastaneleri", 20 Mart 2020, Sağlık Bakanlığı, Erişim Adresi: <https://hasta.saglik.gov.tr/Eklenti/36907/0/pandemi-hastaneleripdf.pdf> Erişim Tarihi:15.10.2020
- "Sağlık Bakanı Koca açıkladı: Türkiye'de ilk Kovid-19 vakası tespit edildi", Milliyet Gazetesi, 11 Mart 2020, Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/saglik-bakani-koca-acikladi-turkiyede-ilk-kovid-19-vakasi-tespit-edildi-6163101a> Erişim Tarihi:10.10.2020